

UKINUĆE EKSKOMUNIKACIJA IZMEĐU RIMA I CARIGRADA TROGODIŠNJICA

7. prosinca 1968. navršile su se tri godine od obostranog ukidanja ekskomunikacija što su ih 1054. bili međusobno udarili Rim i Carigrad. Plod je to svakako nove klime koja vlada u objema Crkvama, posljedica pravog ekumenskog duha u njima, vidljivi rezultat napora II vatikanskog općeg sabora i III svepravoslavnog sastanka na Rodu. U ovom prikazu iznijet ćemo što je tome pripomoglo, kako je stvar pripremana i, na koncu, donijet ćemo dotične dokumente.

Skidanju izopćenja osobito su pripomogla povijesna istraživanja posljednjih desetljeća. Istraživanja su prisilila na »pročišćavanje terena«, na retuširanje stajališta prema događajima iz 1054. U tom radu naročito su se istakli A. Michel, V. Crumel, M. Jugie, F. Dvornik. Njihov rad bacio je novo svjetlo na stare događaje i omogućio objektivnije ocjene. Rezultati njihova istraživanja otkrili su, prije svega, da povijesno nije ispravno reći »shizma 1054«, jer događaji iz 1054. nisu prouzrokovali potpuni raskol jednog do tada postojećeg jedinstva. Neka odijeljenost Rimske i Carigradske Crkve bila je već dugo činjenica do koje se došlo vjekovnim procesom udaljivanja. Godina 1054. nije niti to faktično stanje formalno sankcionirala, nego samo u težoj formi otkrila. Osim toga, nije se nikako namjeravalo proizvesti potpuno kidanje crkvenog zajedništva između Rima i Carigrada. Nadalje, izopćenja su imala osobni karakter. Tada, naime, s rimske strane izrečena ekskomunikacija djelo je vode rimske delegacije, kardinala Humberta de Silva Candida, a isključivala je iz zajednice s Rimom Cerularija i njegove pristaše, a ne svu Carigradsku Crkvu, a pogotovo ne čitav Istok. Obratno, i patrijarhova ekskomunikacija neposredno se odnosila na trojicu članova rimske delegacije, a nipošto ne na čitavu Zapadnu Crkvu. Tako su i suvremenici događaje iz ljeta 1054. smatrali samo kao jednu epizodu (kakvih je inače bilo mnogo) u odnosima dviju Crkava, a nikako kao senzacionalni i konačni lom među njima. Kad su se 35 godina poslije, za Urbana II, opet uspostavljali prijateljski odnosi, utvrdilo se da u arhivu patrijarhata nije nađen nikakav službeni dokument koji bi dokazivao rastavu Rima i Bizanta. S druge pak strane postupak i ekskomunikaciju kardinala Humberta nijedan papa nije nikada službeno potvrdio ili proglasio pravovaljanom. Osim toga, izopćenje je i juridički sumnjivo jer je izdano za sedisvakancije. Naime, Lav IX umro je 13. IV 1054, njegov nasljednik Viktor II preuzeo je službu tek 3. V 1055, a bula ekskomunikacije postavljena je na oltar Hagia Sofije 16. VII 1054. Povjesničari pak s potpunim pravom sumnjaju da je Humbertova bula uopće imala odobrenje Lava IX zbog stvarnih grešaka, neumjerena tona i uvredljive formulacije.¹ Arhimandrit André Skrima dapače piše da je i »dizanje ekskomunikacija bilo zapravo bez predmeta i bez smisla« jer »prema čistom crkvenopravnom shvaćanju Zapada jedna ekskomunikacija se automatski gasi kada više ne postoji njome udarena osoba«.²

Neposrednu pak inicijativu za skidanje izopćenja dao je Carigrad. Već u rano ljeto 1965. metropolit Atenagora³ u jednom referatu, održanom u Londonu, tražio je obostrano ukidanje ekskomunikacija za dobrobit čitava kršćanstva. I slijedeći korak, naime ogašenje ukidanja ekskomunikacije sa strane Carigrada, učinio je Fanar bez koordinacije s Vatikanom. Onda su se obje strane dogovorile da zajednički objave skidanje ekskomunikacija. Metropolit Emilianos Timiadis, glavni delegat ekumenskog patrijarhata, izjavio je na početku studenoga da će se uskoro pročitati događaji iz 1054. A već 6. studenoga na izvanrednoj sjednici zaključio je Sv. sinod ekumenskog patrijarhata da se digne

¹ FRANZ HUMMER: *Orthodoxie und Zweites Vatikanum*, Wien 1966, str. 18—19.

² ANDRE SKRIMA: *Rim i Carigrad nakon izjave poništenja bula izopćenja*, Le Monde od 22. XII 1965.

³ U Rimu prozvan »Mali« da se razlikuje od patrijarha Atenagore.

prokletstvo iz 1054. Tako je Rim u neku ruku bio prisiljen da sjedne za pregovarački stol. I 21. studenoga oputovala je u Carigrad jedna rimska studijska komisija da s odgovarajućom komisijom carigradskog ekumenskog patrijarhata promotira događaje iz 1054. Rimsku komisiju sačinjavali su: Jan Willebrands, Michele Macarrone, Alfons Stickler, Chr. J. Dumont, Pierre Duprey i Raes. Članovi pak carigradske komisije bili su: metropolit Meliton, metropolit Chrysostomos, Georgios Anastasiadis, Gabriel Premetidis i Evangelos Galanis. Ta mješovita katoličko-pravoslavna komisija sastavila je zajedničku deklaraciju o ukidanju ekskomunikacija između Rima i Carigrada. Pri izradbi deklaracije pazilo se kako će se stilizirati formulacija ukidanja izopćenja da bi »sjednila obadva gledišta, ono Istoka, koje u živom sjećanju Crkve trajanje psihološkog i »egzistencijalnog«⁴ neraspoloženja osjeća kao mučno, ukoliko je ovo neraspoloženje podržavano sjećanjem na ekskomunikaciju, s druge pak strane ono Zapada, koje se prije zanima točnim povijesnim i juridičkim okvirom jednog u prošlosti izvršenog čina.«⁴ Deklaraciju su zatim odobrili papa Pavao VI i patrijarh Atenagora I. I konačno 7. prosinca 1965. čitanjem te zajedničke deklaracije u isto vrijeme u Rimu i Carigradu za svećane službe Božje u prisutnosti delegacije iz Carigrada, odnosno Rima, anulirane su bule izopćenja iz 1054.

BULA KARDINALA HUMBERTA OD 16. SRPNJA 1054.⁵

Humbert, Božjom milošću kardinal-biskup svete Rimske Crkve; Petar, nadbiskup Amalfitanaca; Fridrih, dakon i kancelar, svim sinovima Katoličke Crkve:

Sveta rimska apostolska Stolica, prva od svih stolica, kojoj najosobitije pripada, u njezinu svojstvu glave, skrb za sve crkve, udostojala se uputiti nas kao svoje poklisare u ovaj carski grad da pribavimo mir i korist Crkve, da vidimo jesu li bili na istini osnovani glasovi koji su od jednog ovako znamenitog grada došli s upornošću do njezina uha. Prije svega neka znaju slavni carevi, kler i narod ovoga grada Carigrada, i čitava Katolička Crkva, da smo ovdje u isto doba našli jedan jaki razlog veselja u Gospodinu i jedan veliki povod žalosti. Sto se zbilja tiče stupova carstva i njegovih gradana, razboritih i časnih, grad je najkršćanskiji i pravovjieran. Ali što se tiče Mihajla, kojemu se neovlašteno pridaje naslov patrijarha, i pristaša njegove mahovitosti, oni svakodnevno siju u njegovu krilu obilan korov hereza. Kao simonijaci oni prodaju dar Božji; kao valezijani kastriraju svoje goste da ih podignu zatim ne samo u klerikat nego čak na episkopat; kao arijanci ponovno krštavaju one koji su kršteni u ime svetoga Trojstva, a nadasve Latine; kao donatisti tvrde da su izvan Grčke Crkve, prave Crkve Kristove, nestali iz čitava svijeta njegova prava žrtva i njegovo pravo krštenje; kao nikolaiti dopuštaju službenicima svetog oltara sklapati ženidbu i traže za njih to pravo; kao severijani proglašuju Mojsijev zakon prokletim; kao pneutomahi izostavili su u Simbolu proizlaženje Duha Svetoga od Sina; kao manihejci izjavljuju između ostaloga da je kvasni kruh živ; kao nazareni pridaju takvu važnost legalnoj čistoći Židova da odbijaju krstiti djecu prije osmoga dana, također i ako se nalaze u smrtnoj opasnosti; pričestiti, ili — ako su još poganke — krstiti rodilje i žene za vrijeme mjesečnog pranja, također i ako se nalaze u smrtnoj opasnosti; osim toga, puštajući rasti bradu i kose, odbijaju pričest onima koji, slijedeći običaj Rimske Crkve, strigu kose i briju si bradu. Za sve ove zablude i za mnoge druge kažnjive čine Mihajlo, pošto je od našeg poglavara pape Lava primio pismene opomene, nije se udostojao priznati svoje pogreške. Suviše, nama legatima, koji smo s pravom htjeli dokrajčiti tako teške zloporabe, uskratilo je audijenciju i razgovor, zabranio misiti u crkvama. Već prije on je naredio zatvaranje crkava Latina,

⁴ ANDRÉ SKRIMA, kao gore.

⁵ Prevedeno s talijanskoga iz FRANCIS DVORNIK — ARNO BURG: *La separazione tra Roma e Costantinopoli nel 1054 e l'avvenimento del 7 dicembre 1965* (documentazione). Concilium, Brescia 1966, br. 5, str. 187—190.

koje je on nazivao azimitima⁶ i svuda progonio riječima i djelima, dolazeći čak dotle da anatematizira Apostolsku Stolicu u njezinim sinovima, i usudujući se da si dade naslov ekumenskog patrijarha, protiv volje iste Svete stolice. Zato, ne mogući podnositi ove uvrede i ove pogrde protiv prve Apostolske Stolice, i videći da je time katolička vjera na mnogo načina teško pogođena, auktoritetom svetog i nedjeljivog Trojstva, Apostolske Stolice čiji smo poslanici, i svih svetih pravovjernih otaca od sedam koncila i čitave Katoličke Crkve, potpisujemo protiv Mihajla i njegovih sljedbenika anatemu koju je naš prečasnii papa izrekao protiv njih, ako se ne budu pokajali:

Da neofit Mihajlo, koji neovlašteno nosi naslov patrijarha, natjeran samo ljudskim strahom da obuče monaško odijelo, izložen sada najtežim tužbama, i s njime Lav, koji se naziva ohridski biskup, i Mihajlov kancelar Konstantin⁷ koji je svetogrdno pogazio žrtvu Latina, i svi oni koji ih slijede u prije spomenutim zabludama i preuzetnim drzovitostima, da svi ti padaju pod anatemu, Maranathu⁸ sa simonijacima, valezijanima, arijancima, donatistima, nikolaitima, severijanima, pneumatohima, manihejcima i nazarenima i svim hereticima, još više s đavkom i njegovim anđelima, osim ako dođu na priznanje svoje pogreške. Amen, amen, amen!

Tko god⁹ uporno ostane napadati vjeru svete Rimske Crkve i njezinu žrtvu neka bude anatema, Maranatha, i neka ne bude smatran kršćanin katolik, nego kao heretik prozimita!¹⁰ Fiat, fiat, fiat!

ODGOVOR MIHAJLA CERULARIJA U SINODALNOM AKTU OD 24. SRPNJA 1054.¹¹

24. srpnja,¹² dan u kome po običaju mora biti načinjen prikaz petog sabora, bio je ovaj bezbožni spis ponovno udaren anatemom, u prisutnosti mnoštva, onako kako (bijahu udareni) oni koji su ga objavili i napisali ili, na jedan ili drugi način, dali svoj pristanak ili svoj poticaj.

Ipak, za vječnu sramotu i trajnu osudu onih koji su iznijeli takve psovke protiv našeg Boga, izvorni tekst ovog opakog i morskog spisa, sastavljen od bezbožnika, nije spaljen,¹³ nego je položen u arhiv riznice.

Osim toga, neka se zna da su 20. dana istoga mjeseca, dan u kome su bili udareni anatemom svi oni koji su gđili pravoslavnu vjeru, bili prisutni svi metropolitni i biskupi koji su boravili u gradu, u društvu onih drugih dostojanstvenika koji zasjedaju s nama.¹⁴

ZAJEDNIČKA IZJAVA PAVLA VI. I ATENAGORE I. OD 7. PROSINCA 1965.¹⁵

1. Prožeti zahvalnošću prema Bogu za milost koju im je, u svome milosrđu, učinio da se bratski susretnu u svetim mjestima, gdje je, smrću i uskrsnućem Gospodina Isusa, dovršena tajna našega spasenja i, izljevom Duha Svetoga, rođena Crkva, papa Pavao VI i patrijarh Atenagora I nisu izgubili iz vida nakanu, koju su već tada stvorili, svaki sa svoje strane, da ubuduće ne propuste nikakav čin što ga nadahnjuje ljubav i koji može olakšati razvoj

⁶ Oni koji za euharistijsku gozbu upotrebljavaju beskvasni kruh, beskvašnjaci.

⁷ U grčkom prijevodu stoji: Nikefor.

⁸ Humbert, čini se, nije znao značenje aramejskog izraza Maranatha («Gospodin dolazi» ili »Dodi, Gospodine«). Vjerojatno ga je prevario kontekst u 1 Kor. 16, 22.

⁹ Ovu zadnju frazu, u stvari kraću ekskomunikaciju, dodali su legati naglas.

¹⁰ Termin izmišljen od Humberta, a značio bi: branitelj kvasnog kruha, replicirajući na Cerularijev izraz azimita.

¹¹ Prevedeno s talijanskog kao gore.

¹² Ovaj tekst jest svršetak sinodalnog izvještaja sastavljenog od Mihajla Cerularija na sjednici njegova sinoda 24. srpnja 1054. u kome spominje nedavne događaje.

¹³ Car je bio naredio da se dokumenat spali.

¹⁴ Tj. permanentni sinod.

¹⁵ Prevedeno s francuskog izvornika u La Documentation Catholique od 2. I 1966. num. 1462, stup. 67—69.

bratskih odnosa tako započetih između Crkve Katoličke Rimske i Crkve Pravoslavne Carigradske. Oni su uvjereni da tako odgovaraju na poziv božanske milosti koja danas potiče Crkvu Katoličku Rimsku i Crkvu Pravoslavnu, kao što i sve kršćane neka nadiđu svoje razmirice da bi ponovno bili »jedno« kako je Gospodin Isus molio za njih od svog Oca.

2. Među zaprekama koje se nalaze na putu razvoja ovih bratskih odnosa povjerenja i poštovanja ističe se sjećanje na odluke, djela i nemile incidente koji su doveli, u 1054, do presude ekskomunikacije donesene protiv patrijarha Mihajla Cerularija i dvojice drugih osoba od legata Rimske Stolice, vođenih od kardinala Humberta, koji legati su i sami nakon toga bili predmetom analogne sentencije sa strane patrijarha i carigradskog sinoda.

3. Ne može se učiniti da ti događaji nisu bili ono što su bili u onom posebno uznemirenom razdoblju povijesti. Ali danas, kada je o njima donesen ozbiljniji i pravičniji sud, važno je upoznati pretjeranosti kojima su oni bili okaljani, i koje su konačno dovele do posljedica koje nadilaze, u koliko mi možemo prosuditi, nakane i predviđanja njihovih auktora, čije su se cenzure odnosile na udarene osobe, a ne na Crkve i nijesu namjeravale razbiti crkvenu zajednicu između stolica Rima i Carigrada.

4. Zato papa Pavao VI i patrijarh Atenagora I, u svome sinodu, uvjereni da izražavaju opću želju pravednosti i jednodušni osjećaj ljubavi svojih vjernika, i sjećajući se zapovijedi Gospodina: »Ako doneseš dar svoj na žrtvenik i tu se sjetiš da ti brat ima nešto protiv tebe, ostavi dar tu pred žrtvenikom, hajde i najprije se izmiri s bratom« (Mt 5, 23—24) izjavljuju sporazumno:

a) da žale uvredljive riječi, neosnovana predbacivanja i djela vriedna osude što su na obje strane obilježili ili pratili žalosne događaje te epohe.

b) da jednako žale i dižu iz sjećanja i iz krila Crkve proglase ekskomunikacije koji su ih slijedili, i čiji spomen djeluje sve do naših dana kao zapreka zbližavanju u ljubavi, i da ih predaju zaboravi.

c) da oplakuju, na koncu, nemile prethodne slučajeve i kasnije događaje, koji su, pod utjecajem raznih faktora, među kojima obostrano nerazumijevanje i nepovjerenje, doveli konačno do stvarnog raskida crkvene zajednice.

5. Papa Pavao VI i patrijarh Atenagora I, sa svojim sinodom, svjesni su da ovaj čin pravednosti i uzajamnog praštanja ne može biti dovoljan da dovrši sporove stare ili novije, koji postoje između Crkve Katoličke Rimske i Pravoslavne i koji će, djelovanjem Duha Svetoga, biti nadvladani radi očišćenja srdaca, radi okajanja povijesnih krivica kao i radi efikasne volje da se dođe do jedinstvenog shvaćanja i izražavanja apostolske vjere i njezinih zahtjeva.

Izvršujući ovaj čin, svejedno, oni se nadaju da će on biti ugodan Bogu, spremnom da nam oprosti kada mi praštamo jedni drugima, i cijenjen od čitava kršćanskog svijeta, a nadalje od cjelokupne Crkve Katoličke Rimske i Crkve Pravoslavne kao izraz obostrane iskrene volje za izmirenjem i kao poziv da se nastavi, u duhu povjerenja, uzajamnog poštovanja i ljubavi, dijalog koji će ih dovesti, pomoću Božjom, da ponovno žive, za najveće dobro duša i dolazak kraljevstva Božjega, u potpunijoj zajednici vjere, bratske sloge i sakramentalnog života koji je postojao među njima tijekom prvog tisućljeća života Crkve.

7. prosinca 1965.

Jerko Barišić